

MARKAZIY OSIYODA GEOSIYOSIY RAQOBAT VA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA: O'ZBEKISTONNING KO'P VEKTORLI TASHQI SIYOSATI VA TRANSPORT-LOGISTIKA DIPLOMATIYASI

Yarashboyeva Dinara Obidjon qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisdan Markaziy Osiyoda geosiyosiy raqobatning kuchayishi, mintaqaviy integratsiya jarayonlarining rivojlanishi hamda O'zbekistonning ko'p vektorli tashqi siyosati va transport-logistika diplomatiyasining strategik ahamiyati tahlil qilinadi. Mintaqada yirik davlatlar manfaatlarining o'zaro kesishishi, transport yo'laklarini diversifikatsiya qilish, savdo-iqtisodiy aloqalarni kengaytirish va davlatlararo hamkorlikni mustahkamlash masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, O'zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik, barqarorlik va o'zaro manfaatli hamkorlikni ta'minlashga qaratilgan tashqi siyosiy tashabbuslari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, geosiyosiy raqobat, mintaqaviy integratsiya, O'zbekiston tashqi siyosati, ko'p vektorli diplomatiya, transport-logistika.

Bugungi globallashuv sharoitida Markaziy Osiyo xalqaro siyosat va iqtisodiyotning muhim geostrategik hududlaridan biriga aylanmoqda. Mintaqaning Yevropa va Osiyo o'rtasida joylashgani, tabiiy resurslarga boyligi, transport yo'laklarini rivojlantirish imkoniyatlari hamda yirik davlatlar manfaatlari kesishadigan hudud ekanligi uning xalqaro ahamiyatini oshirmoqda. Shu bilan birga, global kuchlar o'rtasidagi raqobat, xalqaro savdo yo'nalishlaridagi o'zgarishlar, xavfsizlik muammolari va iqtisodiy manfaatlarining xilma-xilligi mintaqada davlatlari oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Markaziy Osiyoda geosiyosiy raqobat, avvalo, transport kommunikatsiyalari, energetika resurslari, savdo bozorlari va siyosiy ta'sir

doiralari bilan bog'liq. Rossiya, Xitoy, AQSh, Yevropa Ittifoqi, Turkiya va boshqa xalqaro hamkorlarning mintaqaga bo'lgan qiziqishi turli shakllarda namoyon bo'lmoqda. Bunday sharoitda mintaqa davlatlari uchun milliy manfaatlarni himoya qilish, tashqi iqtisodiy aloqalarni diversifikatsiyalash va o'zaro hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonning tashqi siyosati ushbu jarayonlarda muhim o'rin tutadi. Mamlakatning Markaziy Osiyodagi barcha davlatlar bilan yaxshi qo'shnichilik munosabatlarini mustahkamlash, xalqaro hamkorlik geografiyasini kengaytirish va transport-logistika imkoniyatlaridan samarali foydalanishga qaratilgan siyosati mintaqaviy integratsiyaning muhim omillaridan biri hisoblanadi [1].

Markaziy Osiyoning geosiyosiy ahamiyati uning geografik joylashuvi va xalqaro transport tizimidagi imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liq. Mintaqa dengiz portlariga bevosita chiqish imkoniyatiga ega bo'lmagan davlatlardan tashkil topganligi sababli tashqi savdoda qo'shni mamlakatlar hududi orqali o'tuvchi transport yo'nalishlariga ehtiyoj yuqori. Shu sababli temiryo'llar, avtomobil yo'llari, chegara o'tish punktlari va logistika markazlarini rivojlantirish mintaqa davlatlarining iqtisodiy xavfsizligi uchun strategik ahamiyatga ega. Geosiyosiy raqobat sharoitida transport yo'laklari nafaqat iqtisodiy vosita, balki xalqaro siyosiy ta'sirning ham muhim omiliga aylanmoqda. Muayyan transport yo'nalishining rivojlanishi davlatlarning tashqi savdo imkoniyatlariga, tranzit daromadlariga va xalqaro iqtisodiy munosabatlariga ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, Markaziy Osiyo davlatlari uchun yagona yo'nalishga qaramlikni kamaytirish, muqobil transport yo'llarini rivojlantirish va tranzit imkoniyatlarini kengaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi. O'zbekistonning ko'p vektorli tashqi siyosati turli davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan o'zaro manfaatli munosabatlarni rivojlantirishga asoslanadi. Ushbu yondashuv biror davlat yoki geosiyosiy markaz bilan hamkorlikni boshqa hamkorlar bilan munosabatlarni cheklash hisobiga qurmaslik, milliy manfaatlarni hisobga olgan holda tashqi aloqalarni

muvozanatli rivojlantirishni nazarda tutadi. O'zbekiston Rossiya bilan savdo-iqtisodiy va transport aloqalarini, Xitoy bilan infratuzilmaviy hamkorlikni, Yevropa Ittifoqi bilan savdo va texnologik aloqalarni, Turkiya va boshqa davlatlar bilan esa sanoat, investitsiya hamda transport sohalaridagi sheriklikni rivojlantirishga intilmoqda [2].

Ko'p vektorli tashqi siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorlikni mustahkamlashdir. O'zbekistonning Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston bilan siyosiy muloqotni rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlari savdo aloqalarini kengaytirish, chegara hududlaridagi hamkorlikni yaxshilash va mintaqaviy muammolarni muzokaralar orqali hal etish uchun imkoniyat yaratadi. O'zaro ishonchning ortishi transport loyihalarini amalga oshirish, suv resurslaridan oqilona foydalanish va mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi. Mintaqaviy integratsiyaning asosiy shartlaridan biri davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlikni mustahkamlashdir. Savdo tartiblarini soddalashtirish, bojxona jarayonlarini raqamlashtirish, chegara o'tish punktlarining o'tkazuvchanligini oshirish va transport infratuzilmasini o'zaro muvofiqlashtirish iqtisodiy hamkorlik samaradorligini oshiradi. Bunday choralar tovarlarni yetkazib berish muddatlarini qisqartirish, transport xarajatlarini kamaytirish va mintaqaviy bozorlarning jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi [3].

O'zbekistonning transport-logistika diplomatiyasi geografik jihatdan murakkab sharoitda tashqi savdo yo'nalishlarini kengaytirish va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini yaxshilashga qaratilgan. Mamlakatning dengiz portlariga to'g'ridan-to'g'ri chiqish imkoniyati mavjud emasligi transport yo'laklarini diversifikatsiya qilishni strategik zaruratga aylantiradi. Shu sababli Xitoy–Markaziy Osiyo, Transkaspiy xalqaro transport yo'nalishi, janubiy yo'nalishlar hamda Afg'oniston orqali Janubiy Osiyo bozorlariga

chiqish imkoniyatlari O'zbekiston tashqi iqtisodiy siyosatida muhim o'rin egallaydi. Xitoy–Qirg'iziston–O'zbekiston temiryo'li loyihasi mintaqaviy transport bog'liqligini rivojlantirishga qaratilgan muhim tashabbuslardan biridir. Mazkur loyiha amalga oshirilishi Xitoy bilan Markaziy Osiyo o'rtasidagi yuk tashish imkoniyatlarini kengaytirishi, O'zbekistonning xalqaro tranzit salohiyatini oshirishi va yangi logistika aloqalarini shakllantirishga yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, loyihaning iqtisodiy samaradorligi qurilish va ekspluatatsiya xarajatlari, yuk oqimining hajmi, bojxona tartiblari va qo'shni davlatlar bilan transport siyosatining muvofiqlashtirilishiga bog'liq. Transkaspiy xalqaro transport yo'nalishi ham O'zbekiston uchun muhim strategik ahamiyatga ega. Ushbu yo'nalish Markaziy Osiyo davlatlarini Kaspiy dengizi, Janubiy Kavkaz va Yevropa bozorlari bilan bog'lash imkoniyatini yaratadi. Transport yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish xalqaro yuk tashishda muqobil imkoniyatlarni kengaytirib, tashqi savdo xavflarini kamaytirishga xizmat qilishi mumkin. Biroq ushbu yo'nalishning samarali ishlashi portlar infratuzilmasi, parom qatnovlari, temiryo'l tariflari, bojxona tartiblari va turli davlatlar transport tizimlari o'rtasidagi muvofiqlikka bog'liq [4].

Janubiy yo'nalishlarda transport aloqalarini rivojlantirish ham O'zbekiston tashqi siyosatining muhim istiqbollariidan biri hisoblanadi. Afg'oniston orqali Pokiston portlariga chiqish imkoniyatlarini o'rganish Markaziy Osiyo davlatlarining dengiz yo'llariga ulanishini yaxshilashi mumkin. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishning istiqboli Afg'onistondagi xavfsizlik sharoiti, infratuzilma holati, moliyalashtirish imkoniyatlari va mintaqaviy siyosiy kelishuvlarga bog'liq. Shuning uchun janubiy transport loyihalarini rivojlantirishda iqtisodiy hisob-kitoblar bilan bir qatorda xavfsizlik va siyosiy barqarorlik masalalari ham hisobga olinishi lozim. Transport-logistika diplomatiyasi faqat yangi yo'llar va temiryo'llarni qurish bilan cheklanmaydi. U xalqaro kelishuvlarni ishlab chiqish, bojxona tizimlarini uyg'unlashtirish, yuk tashish hujjatlarini raqamlashtirish, tranzit tariflarini muvofiqlashtirish va logistika xizmatlari sifatini oshirishni ham

qamrab oladi. Shu sababli transport infratuzilmasiga investitsiyalarni institutsional islohotlar bilan birgalikda amalga oshirish zarur. Aks holda, yangi transport yo'nalishlari mavjud ma'muriy to'siqlar va ortiqcha xarajatlar sababli kutilgan natijani bermasligi mumkin [5].

Xulosa

Markaziy Osiyoda geosiyosiy raqobatning kuchayishi mintaqa davlatlaridan tashqi siyosatda muvozanatli yondashuvni, iqtisodiy hamkorlikni chuqurlashtirishni va transport-logistika imkoniyatlaridan samarali foydalanishni talab etmoqda. O'zbekistonning ko'p vektorli tashqi siyosati turli xalqaro hamkorlar bilan munosabatlarni rivojlantirish, milliy manfaatlarni himoya qilish va mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Transport-logistika diplomatiyasi O'zbekistonning xalqaro iqtisodiy aloqalarini kengaytirish, tranzit salohiyatini oshirish va tashqi savdo yo'nalishlarini diversifikatsiya qilishning muhim vositasidir. Xitoy–Qirg'iziston–O'zbekiston temiryo'li, Transkaspiy xalqaro transport yo'nalishi va janubiy transport aloqalarini rivojlantirish mintaqaning global bozorlarga ulanish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Biroq bu imkoniyatlardan to'liq foydalanish uchun infratuzilmani rivojlantirish bilan bir qatorda bojxona tartiblarini soddalashtirish, transport tizimlarini muvofiqlashtirish va davlatlararo ishonchni mustahkamlash zarur. Umuman olganda, O'zbekistonning transport-logistika diplomatiyasi va ko'p vektorli tashqi siyosati Markaziy Osiyoda mintaqaviy integratsiyani rivojlantirish, iqtisodiy bog'liqlikni kuchaytirish va xalqaro hamkorlikning yangi imkoniyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni. "O'zbekiston – 2030 strategiyasi to'g'risida".

3. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP). Review of Sustainable Transport Connectivity in Asia and the Pacific. Bangkok: United Nations, 2022.

4. World Bank. Middle Trade and Transport Corridor: Policies and Investments to Triple Freight Volumes and Halve Travel Time by 2030. Washington, DC: World Bank, 2023.

5. European Commission. Global Gateway: EU and Central Asia Transport Connectivity. Brussels: European Commission, 2024.

6. International Crisis Group. The New Geopolitics of Central Asia. Brussels: International Crisis Group. Mintaqaviy geosiyosiy jarayonlarga oid tahliliy materiallar.